

ספר

ממגד שמים

שערי דין ומשפט

שיחות ודברי התעוררות
שנאמרו לפני תלמידי הישיבה והאברכים
בזכרון יעקב בימים הנוראים

ע"י

שלו' מאיר ב"ר יחיאל מיכאל ז"ל יונגרמן

זכרון יעקב
שנת תשס"ט לפ"ק

תוכן הענינים

סימן א'	אין תחילת דינו של אדם אלא על דברי תורה (א)
סימן ב'	אין תחילת דינו של אדם אלא על דברי תורה (ב)
סימן ג'	אם תקום עלי מלחמה בזאת אני בוטח
סימן ד'	נקדש את שמך בעולם כשם שמקדישים אותו בשמי מרום
סימן ה'	תחת אשר לא עבדת את ה' אלוקיך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל
סימן ו'	חומר הדין בפלטרין של מלך
סימן ז'	אם יש לו פרקליטין גדולים ניצול
סימן ח'	כתבנו בספר החיים למענך אלוקים חיים
סימן ט'	היום יעמיד במשפט כל יצורי עולמים וכולן נסקרין בסקירה אחת
סימן י'	כי את כל מעשה האלוקים יביא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע
סימן י"א	שמה יגרום החטא
סימן י"ב	היום הרת עולם (א)
סימן י"ג	היום הרת עולם (ב)
סימן י"ד	אמרו לפני מלכיות כדי שתמליכוני עליכם
סימן ט"ו	שלושה ספרים נפתחים בראש השנה
סימן ט"ז	לכו ונלכה ונחדש המלוכה
סימן י"ז	אחד שוגג ואחד מזיד בחילול השם
סימן י"ח	אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו
סימן י"ט	פגם החטא וחסד התשובה
סימן כ'	תשובה עם תורה רפואה לכל מכה
סימן כ"א	עורו ישינים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם
סימן כ"ב	נחפשה דרכינו ונחקורה
סימן כ"ג	חרדת רבי יוחנן בן זכאי מיום הדין

הגר"ח מוואלאזין ואחיו ר' שמחה זצ"ל שלמדו חברותא כל הלילה לאור הלבנה. • במעשה הגרי"ז גאב"ד דבריסק זצ"ל כיצד למד ועמל בתורה עם בנו זצ"ל בעת מלחמת עולם השני בתוקף ההפצצות כשאימת מות שלטה בכל הסביבה. • בדברי החזו"א זצ"ל באגרותיו דכל סגולות לימוד התורה נאמרו על העמל בה. • בדברי הגרי"י קניבסקי זצ"ל [הסטייפלר] במכתב דעיקר השראת השכינה בישראל אינו אלא על ידי לימוד התורה. • במה שסיפר הגר"ח מוואלאזין זצ"ל על מעשה שאירע עם הט"ז בכח סגולת התורה להציל נפשות.

סימן אין תחילת דינו של אדם אלא על דברי תורה (ב).

• המשך ביאור הגמ' פ"ק דקדושין [מ' ע"ב] אמר רב המנונא אין תחילת דינו של אדם אלא על דברי תורה. • בדברי הרמב"ם פ"ג מהלכ' תלמוד תורה ה"ה וטוש"ע יו"ד סימן רמ"ו סי"ט דפסקו לדברי רב המנונא להלכה. • בביאור דברי רש"י דתחילת דינו קאי בין איום הדין של ראש השנה ובין איום הדין שלאחר מיתה. • בדברי המקנה וההפלאה בזה. • בקושית התוס' מהגמ' פרק כמה מדליקין [שבת ל"א ע"א]. • בדברי הטור וב"י אור"ח סימן קנ"ה דמתבאר מדבריהם דאין סתירה בין הסוגיות וכולהו מודו דבכל גוונא ובכל אדם תחילת דינו על דברי תורה. • בדברי הב"ח שם בביאור הטור הנ"ל. • בהא דמצינו לפרש שאלת "נשאת ונתת באמונה" דקאי ג"כ על דברי תורה. • בביאור הגמ' פרק אמר להם הממונה [יומא ל"ה ע"ב] גבי עני ועשיר ורשע הבאין לדין. • בדברי המהרש"א ביישוב קושית התוס' ובהבדל שבין ת"ח לעם הארץ על מה נידונים תחילה. • בביאור כיצד הוא הדין על דברי תורה ובדברי המדרש שוחר טוב בזה. • בדברי ספר שבט מוסר בביאור דברי המדרש שוחר טוב הנ"ל. • בביאור דברי חז"ל אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים. • בביאור דברי הגמ' [פסחים נ' ע"א] אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו. • בדברי ההפלאה בביאור התפלה שתקנו חז"ל לומר "ותן חלקנו בתורתך". • בביאור מש"כ במשנה באבות אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת. • בדברי ספר שבט מוסר כיצד אדם יכול לדעת מהו החלק בתורה שקיבל מסיני. • בדברי ספר הבתים לרבינו דוד כוכבי בחלק ספר אמונה כיצד יוכל האדם לדעת החלקים בתורה שלא קיבל מסיני. • בדברי ספר הבתים הנ"ל דתחיית המתים נועד לאפשר לאדם ללמוד החלקים בתורה שלא הספיק ללמד בימי חייו. • בביאור כיצד היא התוכחה בדין שהקב"ה מוכיחו לאדם על כך שלא עמל בתורה כראוי. • בנוסח הוידוי שתיקן החיי אדם בתפלה זכה דצריך להיות לפי החסדים שהקב"ה עשה עמנו. • בנוסח ההודאה שתקנו חז"ל בתפלת "נשמת" דחייבים להודות להקב"ה על כל החסדים שעושה עמנו. • בהא דכל החסדים שהקב"ה עושה עמנו הוא בשביל שנלמד תורה. • בדברי חובת הלבבות דגם ההתעוררות לתשובה צריך לנבוע מהתבוננות בחסדי השי"ת. • בביאור כיצד האדם יכול לבחון את עצמו עד כמה חסר לו הכרת הטוב להקב"ה על החסדים שגמל איתו. • בדברי רבינו יונה בשערי תשובה על

גדול היגיע והמורה שיש לו בקיום המצוה, ומה שהגיע והענין גדולים יותר שברו מרובה יותר, ובמאמר חו"ל "לפום צערא אגרא". והנה בכל מצות עשה אין מצוה מיוחדת של יגיעה רק דצריך לקיימה אף אם לא נתאפשר לו רק ביגיעה וטרח גדולה לפי כוחותיו. אולם במצות תלמוד תורה עיקר המצוה היא להיות יגע ועמל בכל כוחותיו להבין דברי התורה, וזה תכלית בריאת האדם וכמו שאמר בגמ' פרק חלק (פנהדרן צ"ט ע"ב) על הפסוק (איוב ה') כי אדם לעמל יולד, והיינו לעמל תורה יעו"ש. נמצא לפי"ז דמה שהאדם יגע ועמל יותר בלימוד התורה לא רק דמקיים בזה עיקר המצוה של תלמוד תורה אלא גם מגדיל משקלה להיותה מכריע ושקולה כנגד הרבה עונות, הרי שיש לנו בזה עצה נפלאה לזכות בדין ע"י שנשקיע את כל כוחותינו ביגיעה ועמל בתורה וממילא נברא מזה מלאך שהוא פרקליט גדול להוותנו ונצולין על ידו כיום הדין.

אך צריכים אנו לדעת כי כמו שיש מצוה שהיא שקולה כנגד כמה עבירות כן יש גם עבירה ששקולה כנגד כמה מצות וכניל וא"כ נברא מעבירה כוונ קטיגור גדול, ואף שאין אנו יודעין משקלן של עבירות, אך יש עבירות שחז"ל גילו לנו שהם עבירות גדולות מאד, וכמשי"כ רבינו יונה בשע"ת תחילת שער שלישי כי יש אשמה עד לשמים גדולה ויש רעה כנגד כמה חטאים גדולה שקלה יעו"ש. כמו למשל המחטיא את הרבים שאמרו באבות (פ"ה מ"ח) וכן בגמ' פרק תשובה, וכ"כ ברמב"ם בהלכ' תשובה (פ"ד ה"א) דהוא עון גדול וז"ל ארבעה ועשרים דברים מעבבין את התשובה, ארבעה מהן עון גדול והעושה אחד מהן אין הקב"ה מספיק בידו לעשות תשובה לפי גדול חטאו. ואלו הם א) המחטיא את הרבים ובכלל עון זה המעבב את הרבים מלעשות מצוה. ב) והמטה את חבירו מדרך טובה לרעה כגון מסית ומריח. ג) הרואה

כנו יוצא לתרבות רעה ואינו ממחה בידו, האל ובנו ברשותו אילו מיחה בו היה פורש ונמצא מחטיאו, ובכלל עון זה כל שאפשר בידו למחות באחרים בין יחיד בין רבים ולא מיחה אלא יזימה בכשלונו. ד) האומר אחטא ואשוב ובכלל זה האומר אחטא ויום הכפורים מכפר עכ"ל יעו"ש.

ונמצא מבואר מדבריו דארבע עבירות אלו הן עבירות גדולות וחמורות יותר משאר עבירות ולפיכך אין מספיק בידו לעשות תשובה, וזה דכל מי שאפשר בידו למחות באחרים ואינו מוחה הרי הוא נחשב למחטיאם ובכלל כמי שאין מספיק בידו לעשות תשובה, וזה דמה שקטל בגמ' לישנא ד"מחטיא את הרבים" הוא לא דווקא והוא הדין גמי במחטיא את היחיד, ומזה כן מכתב הרמב"ם "ובכלל עון זה כל שאפשר בידו למחות באחרים בין יחיד בין רבים ולא מיחה". וא"ת לפי"ז לכאורה תקשה אמאי נקטי שם במשנה לישנא ד"כל המחטיא את הרבים אין מספיק בידו לעשות תשובה" הו"ל מל המחטיא את חבירו וכי' הרי אפילו על אדם יחיד בלבד אמרין שהוא בכלל שאין מספיק בידו לעשות תשובה, ואפשר דיש חילוק בין המחטיא את היחיד לבין המחטיא את הרבים. דהנה בגמ' יומא הנ"ל אמרין מ"ט כל המחטיא את הרבים אין מספיק בידו לעשות תשובה "שלא יהא הוא בנן עון ותלמידיו בניהום שנאמר (משלי כ"ח) אדם עשוק בדם נפש עד בוד ינוס אל יתמכו בו", ולפי"ז בהחטיא את היחיד יותר קל לו לעשות תשובה שצריך לדאוג רק לעוד יחיד שיחזור ג"כ בתשובה ככרי שניהום יהי בנן עון, ומה שאין כן בהחטיא את הרבים דכרי שתשובתו תתקבל צריך לדאוג שכל הרבים שחטאו בגללו יחזרו ג"כ בתשובה שלא יהי הוא בנן עון והם בניהום, ולפיכך נקטו במשנה לישנא ד"מחטיא את הרבים" והיא מילתא דפסיקא שאין מספיק בידו לעשות תשובה ומש"כ במחטיא את היחיד. (ובאמת

בלשון הגמ' שם כיומא ברישא יש שנוי לגבי הסיפא ולגבי לשון המשנה באבות דנקט שם לישנא "כל המחטיא את הרבים כמעט אין מספיק בידו לעשות תשובה" ואולי יש לפרש הכוונה כתיבת "כמעט" דבאמת דבר זה תלוי כמה אנשים החטיא דאם מספר תלמידיו החוטאים הוא מועט אז הוא רק כמעט של "כמעט" ואם הם רבים אז הוא כמעט של "ודאי" דוויק. שו"ת בהגהות מהרע"ב"ן על הש"ס וכתב מלת "כמעט" נמחק וכן ליתא בדפו"י יעו"ש, ולפי"ז נכראה הוא תוספת מהצנזור ואינו מגוף הגמ' וכן מסתבר).

עוד נמצא מבואר שם בגמ' יומא דהא ר"א אין מספיק בידו לעשות תשובה" אין הכוונה שאינו יכול לעשות תשובה, רק שמסלקן ממנו את הסייעתא דשמיא לעשות תשובה, והוא מדפירש"י "אל יתמכו בו" דקאמר שלמה המלך במשלי חו"ל אל יתמכו בו, שלא יפול אלא מניחין אותו ויפול בכבוד בניהום עכ"ל יעו"ש. וכ"כ ג"כ הרמב"ם בהלכ' תשובה (פ"ד ה"ו) וז"ל כל אלו הדברים וכיוצא בהן אע"פ שמעבבין את התשובה אין מונעין אותה אלא אם עשה אדם תשובה מהן הרי זה בעל תשובה ויש לו חלק לעולם הבא עכ"ל יעו"ש. וכן פירש הרמב"ם בפירושו המשנה שם כיומא אהא דתנן (פ"ה ע"ב) האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב אין מספיק בידו לעשות תשובה, אחטא ויהי"כ מכפר אין יהי"כ מכפר ע"כ. וכתב עלה הרמב"ם וז"ל אין יהי"כ מכפר כמו אמרם אין מספיק בידו לעשות תשובה, ולפיכך לא יעזרוהו השם שיעשה בעצום כיפור מה שאינו לעשות כדי שיחכפרו לו ועונותיו כאותו חזם וכי' עכ"ל יעו"ש.

ודונמא למחטיא את הרבים מצינו בגמ' פרק עגלה ערופה (סוטה פ"ז ע"א, וכו' ג"כ בפנהדרן ק"ז ע"ב) דאיתא התם וילך אלישע דמשק (מ"ב ח') למה הלך אמר ר' יוחנן שהלך להחזיר לגיחזי בתשובה ולא חזר, אמר לו חזר כך, אמר לו

כך מקובלני ממך כל מי שחטא והחטיא את הרבים אין מספיק בידו לעשות תשובה, מאי עבד איכא דאמרי אבן שואבת תלו לו לחטאת ירבעם והעמידו בין שמים לארץ, ואיכא דאמרי שם חקק לה אפומה והיתה מכרות אנכי ולא יהיה לך, ואיכא דאמרי רבנן דהא מקמיה דכתיב (שם ה') ויאמרו בני הנביאים אל אלישע הנה נא המקום אשר אנחנו יושבים שם לפניך צר ממנו, מכלל דעד האינדא לא היה דחוק ע"כ. ומירש"י אבן שואבת, שמגבתה את המתכת מן הארץ ומעמידתו בארץ (וע"י אותו אבן העמיד העגלים של ירבעם בארץ). רבנן דהא, דוחה היה את התלמידים מפני אלישע כשהיה משמש לפניו דכתיב לאחר שפירש ממנו המקום אשר אנחנו יושבין בית המדרש של רבנן צר ממנו שנתוספו התלמידים שהיה גחוי דוחה עכ"ל יעו"ש. ולג"ל מה שלא חזר גחוי בתשובה מחמת הטענה כך מקובלני ממך וכי' היה טעות מצדו דאם היה רוצה היה יכול לחזור בתשובה וכן מוכיח גם עצם העובדה שאלישע בא להתחזיר בתשובה ש"מ דהדבר אפשרי, רק שחסר היה לו סייעתא דשמיא לתשובה ולפיכך טעה בזה וחשב ש"אין מספיק בידו לעשות תשובה" פירושו שאין יכול לעשות תשובה.

וביצד דהא גחוי לרבנן מקמי אלישע נתפרש שם בירושלמי (פנהדרן פ"ה ה"ב) דאיתא התם גחוי גבור בתורה היה וכי' בשעה שהיה אלישע יתיב בתניניה היה גחוי יתיב ליה על תרעא ותלמידיה אחמין ליה ואמרין גחוי לא עאל ואנן עלון והוה גחוי מתאמר ובר נש לא מיתהי כלום, כיון שנתרחק מה כתיב תמן (מ"ב ה') ויאמרו בני הנביאים אל אלישע הנה נא וגו' המקום אשר אנחנו יושבים שם לפניך צר ממנו לא אספין אוכלסייא דתלמידיה דהוון תמן ע"כ. ופירש בפני משה וז"ל יתיב בתנינה, וישב ושונה ישב לו מחוץ לשער וכשהיו התלמידים באים ורואים אותו אמרו אם הוא לא נכנס היאך אנחנו נכנסין